

แนวคิดและหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาหายาน
Concepts and Principles of Mahayana Buddhism

มนัสวี ศรีนนท์

Manatsawee Srinont

สถาบันนวัตกรรมการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยมหิดล

Institute for Innovative learning Mahidol University

พระมหามหาวินทร์ ปุริสุตตโม

Phramaha Maghavin Purisuttamo

ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม

Phrapariyattidhamma of Watawutwikasitaram

พระมหาสมเจต สมจारी

Phra Maha Somjet Samjaree

พระบุญฤทธิ อภิปุณโณ

Phra Boonrit Apipunno

พัชรินทร์ พูลเฉลียว

Patcharin Poolchaliew

พัชรี โคตรภา

Patcharee Kotpha

เขมจิรา ขวัญทอง

Khemjira Khwanthong

วรรณิดา สุขนก

Wannida Suknok

ครรชิต มีซอง

Kanchit Meesong

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Mahamakut Buddhsit University

Email: b_av7@hotmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 12 มกราคม 2564

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 28 มีนาคม 2564

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 30 มีนาคม 2564

บทคัดย่อ

พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานเป็นนิกายในศาสนาพุทธฝ่ายอาจริยวาทที่นับถือกันอยู่ประเทศแถบตอนเหนือของอินเดีย เนปาล จีน ญี่ปุ่น เกาหลี เวียดนาม มองโกเลีย ไปจนถึงบางส่วนของรัสเซีย ส่วนจุดเด่นของพระพุทธศาสนานิกายนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับแนวคิดการบำเพ็ญตนเป็นพระโพธิสัตว์ เพื่อสร้างบารมีในการช่วยเหลือสรรพชีวิตในโลกไปสู่ความพ้นทุกข์ สำหรับการปฏิบัติตามพระวินัยนั้น ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานใช้เป็นแนวทางให้เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นและดำรงตนให้ดี

คำสำคัญ : พระโพธิสัตว์, พระพุทธเจ้า, พระวินัย

Abstract

Mahayana Buddhism is one of the Buddhist sects as the Acariyavada which is spreading in the northern regions of India, Nepal, China, Japan, Korea, Vietnam, Mongolia and some parts of Russia. The highlight of this sect of Buddhism is the idea of practice to be the Bodhisattva who accumulates charisma, therefore, in order for helping all beings in the world to eliminate suffering. For practicing the disciples in this sect, the people who believe in Mahayana only adhere to the disciplines as guidance to support their Dharma practices in terms of helping others and being good citizens.

Keywords: Bodhisattva, Buddha, discipline

1. บทนำ

แนวความคิดของพระพุทธศาสนา เป็นแนวคิดที่ก้าวล้ำแนวความคิดในยุคใดๆ เรียกว่าเป็นยุคที่สูงที่สุดของแนวความคิดของมนุษย์ในโลกนี้ ทุกส่วนของหลักธรรมมุ่งไปสู่ความสงบสุขของชีวิตและสังคมอย่างแท้จริง ปฏิบัติเมื่อไรก็ได้ผลเมื่อนั้นไม่จำกัดกาล แต่บุคคลในสังคมอีกมากที่ไม่อาจปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าได้ทั้งหมด ไม่เข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนาได้แจ่มแจ้ง ดังนั้นจึงมีความแตกต่างกันในศีลแตกต่างกันในทิวทัศน์ เป็นเหตุให้มีนิกายต่างๆ ซึ่งแนวความคิดของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานเป็นแนวคิดที่หลายอย่างที่เข้าใจได้ยาก ความแตกต่างทางความคิดระหว่างเถรวาทกับมหายานที่มีบางส่วนที่มีความคิดที่ไม่เห็นด้วย เช่นแนวความคิดเรื่องวินัย ฝ่ายเถรวาทจะเน้นยึดถือปฏิบัติตามพระวินัยเป็นอันดับแรก และยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เพื่อแสดงความเคารพต่อพระพุทธเจ้า ซึ่งพระวินัยเป็นสิ่งสำคัญของเถรวาท แต่ฝ่ายมหายานไม่เน้นพระวินัยเป็นหลัก เพราะมหายานจะนับถือพระโพธิสัตว์ จะเน้นไปที่คุณธรรมแห่งพระโพธิสัตว์ ส่วนแนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ เป็นสิ่งสำคัญของฝ่ายมหายานเป็นอย่างมาก จะมุ่งสอนปฏิบัติการบำเพ็ญบารมีเพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์เพื่อเป็นพระโพธิสัตว์ ส่วนเถรวาทเชื่อว่าจะจะเป็นพระพุทธเจ้าได้ต้องขึ้นอยู่กับบุญญาบารมีหรือเป็นบุคคลพิเศษ จึงไม่ให้ความสำคัญเรื่องนี้มากนัก แต่จะเน้นการบรรลุธรรมตามที่พระองค์ได้ทรงเทศนาสั่งสอน และเรื่องสุดท้ายคือ เรื่องพระพุทธเจ้าเถรวาท ในกายสาม เถรวาทยอมรับแต่ ธรรมกายกับ นิรมาณกายบางส่วน นอกนั้นไม่รับมหายานรับทั้งสาม คือ ทั้งธรรมกาย ได้แก่ พระธรรม สัมโสกกายคือ

กายจำลอง หรือ กายอวตารของพระพุทธเจ้า ทั้งหมดนี้เป็นแนวคิดแตกต่างกันตามความเชื่อของแต่ละนิกาย ระหว่างเถรวาทกับมหายาน จนกลายมาเป็นเนื้อหาการนำเสนอของความแตกต่างและทำความเข้าใจซึ่งประเด็นสำคัญ คือ แนวคิดพระโพธิสัตว์ แนวคิดพระวินัย และแนวคิดพระพุทธเจ้า ซึ่งบางเรื่องอาจจะทำความเข้าใจได้ยาก จึงจะนำเสนอให้ผู้อ่านได้ศึกษาข้อมูลถึงหลักสำคัญๆ ต่อไป

2. แนวคิดแบบพระพุทธศาสนา มหายาน

แนวความคิดแบบพระพุทธศาสนา มหายานมีลักษณะเด่นเป็นของตน ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาถูกตั้งข้อสงสัยและถูกนำไปเปรียบเทียบเสมือนว่าเป็นแนวความคิดที่ถูกต้องตามพระพุทธศาสนาดั้งเดิมหรือไม่ การตั้งข้อสงสัยและเปรียบเทียบกันและกันนี้เองเป็นเหตุให้นำไปสู่ความแตกแยกในพระพุทธศาสนา ระหว่างนิกายด้วยกันที่มีความคิดไม่เหมือนกัน ความรู้สึกภายในใจของแต่ละฝ่ายมักมองอีกฝ่ายหนึ่งว่ามีความไม่ถูกต้องไม่สมบูรณ์ มีความบกพร่องบางประการ หรือไม่ใช่พวก ไม่ใช่กลุ่มตัวเอง แม้จะไม่เป็นการหักล้างโดยใช้กำลังเข้าตัดสิน แต่ช่องว่างภายในใจของแต่ละฝ่ายก็เกิดขึ้น

การนำเสนอแนวความคิดแบบมหายานไปเปรียบเทียบความคิดของพระพุทธศาสนาเถรวาทในที่นี้ เพื่อให้ทราบถึงความแตกต่างของแนวคิดใหญ่ๆ ทั้งสองฝ่ายในพระพุทธศาสนา แต่จะนำไปเปรียบเทียบโดยพื้นฐานอยู่บนแนวคิดที่เข้าสู่ยุคหลังยุคใหม่ (Post Modernism) ความแตกต่างที่นำมาเปรียบเทียบมิได้ต้องการให้ทราบว่าของนิกายใดดีกว่ากันแต่เป็นการนำเสนอความแตกต่างในความเหมือน (Unity Diversity or Diversity in Unity) นั่นก็คือ เป็นความแตกต่างที่ทำให้เป็นพระพุทธศาสนาอีกรูปแบบหนึ่งที่ช่วยเหลือกันเผยแผ่ความสงบสุขไปสู่สังคม พระพุทธศาสนาทั้งสองนิกายหลัก คือ เถรวาทและมหายานเปรียบเทียบกันทั้งสองข้างที่นำพาตัวคนไปสู่ที่ต่างๆ ถ้าขาดปีกใดปีกหนึ่งก็ไม่สามารถบินได้ไกล ด้วยเหตุนี้ความแตกต่างที่จะนำเสนอในที่นี้เพื่อชี้ให้เห็นถึงลักษณะความเป็นมาของแต่ละฝ่าย แล้วนำเอาจุดดีของแต่ละฝ่ายมาเสริมเพื่อให้ถึงจุดประสงค์ที่ตนพึงปรารถนา

3. แนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ของพระพุทธศาสนา มหายาน

พระโพธิสัตว์ถือว่าเป็นอุดมคติอันยิ่งใหญ่ของมหายาน ทุกคนมุ่งการปฏิบัติตามวิถีพระพุทธเจ้าทุกพระองค์เคยปฏิบัติกันมา กล่าวคือ การบำเพ็ญตนเพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์เป็น “พระโพธิสัตว์” มุ่งเน้นเพื่อให้เข้าถึงความเป็นพระพุทธเจ้าเพื่อจะได้สั่งสอนสรรพสัตว์ให้หลุดพ้น ดังนั้น พุทธศาสนิกฝ่ายมหายานก็ต้องการบำเพ็ญตนเช่นนั้น

แนวคิดเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์ มิใช่เป็นแนวความคิดที่เกิดขึ้นใหม่เพียงเป็นแต่การนำเอาวิธีการปฏิบัติของพระพุทธเจ้ามาปฏิบัติเพื่อที่จะดำเนินตามโพธิสัตว์ยานดังที่พระพุทธเจ้าเคยใช้ในการบำเพ็ญเพียรเพื่อความเป็นพระพุทธเจ้าเท่านั้น การเสวยชาติเป็นพระโพธิสัตว์ ก็คือ เรื่องที่มีชาติกซึ่งพระองค์ทรงเป็นพระโพธิสัตว์ในหลายรูปลักษณะเป็นทั้งสัตว์ดิรัจฉาน มนุษย์ เทวดา มาร พรหม เป็นต้น ดังนั้น การเดินตามเส้นทางที่พระพุทธเจ้าทรงเดินนั้นชื่อว่าเป็นการปฏิบัติตามพุทธยาน

ข้อที่พึงสังเกตมีอยู่ว่า เหตุใดและเมื่อใดสาวกทั้งหลายจึงเปลี่ยนอุดมคติจากการบำเพ็ญ เพื่อหลุดพ้น กลายมาเป็นการบำเพ็ญเพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ เมื่อประมวลจากเหตุการณ์แล้ว ก็พอสรุปได้ว่า สาเหตุแห่ง การเปลี่ยนแปลงอุดมคติจากการบำเพ็ญตนเพื่อบรรลุธรรมมาเป็นบำเพ็ญตนเป็นพระโพธิสัตว์ เพราะได้รับ อิทธิพลจากวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู ความเชื่อของพระราชาที่มีต่อเทพเจ้าดั้งเดิม สถานการณ์ทางสงคราม ชาวบ้านเกิดความทุกข์ยาก การเลียนแบบพระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้า และความ เชื่อที่มีต่อพระอริยสาวกน้อยลง เป็นต้น ดังนั้น แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติตนเป็นพระโพธิสัตว์จึงได้รับการ นำมาปฏิบัติกันมากขึ้นจนกลายเป็นอุดมคติของมหายานทุกคน

1. การบำเพ็ญบารมี

การบำเพ็ญตนนั้น มีหลักธรรมสำหรับบำเพ็ญ เรียกว่า บารมี ได้แก่ บารมีที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญ คือ

1. ทานปารมิตา หมายถึง การ สละออกการให้โดยมีเจตนาช่วยเหลือผู้อื่น
2. ศีลปารมิตา หมายถึง การรักษาศีลให้เป็นปกติ หากเป็นฆราวาสหมายถึงการถือศีล 5 หากเป็นนักบวชถือศีล 8 ขึ้นไป
3. กษานติปารมิตา พระโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญกษานปารมิตาจะต้องบำเพ็ญความอดทนอดกลั้น ในกรณีต่างๆ
4. วีรยปารมิตา การบำเพ็ญความเพียร ความมีพลังที่จะบำเพ็ญธรรม เพื่อให้บรรลุถึงความเป็นพระพุทธเจ้า เป็นปารมิตาที่สำคัญ ในอันที่จะก่อให้เกิดพลังในการบำเพ็ญธรรมของพระโพธิสัตว์ ถือเป็นธรรมรากฐานที่สำคัญจนสามารถกล่าวได้ว่า ที่ใดมีวีรยะที่นั่นก็มีโพธิ วีรยะเป็นประธานของธรรมอันเป็นกุศลทั้งหลายของพุทธการกรรม
5. ฌยานปารมิตา การตั้งมั่นของจิต สภาพที่ยังจิตให้ทรงไว้ บุคคลจะบำเพ็ญฌยานปารมิตาได้ ก็ต่อเมื่อได้สละบ้านเรือนของตนแล้ว นับเป็นการแยกพระโพธิสัตว์ออกจากสังคมเป็นการบำเพ็ญสมาธิต่างๆ เพื่อขจัดกิเลส เพื่อให้ได้บรรลุถึงสภาพความเป็นจริง
6. ปรัชญาปารมิตา ปรัชญา หมายถึง ปัญญา ได้แก่ ความรู้อย่างยอดเยี่ยม เป็นความรู้ที่ลึกซึ้งอันจะก่อให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริงได้
7. อุปายเภคัลลยปารมิตา การเป็นผู้ฉลาดในการจัดการเรื่องราวต่างๆ รวมทั้งความรู้ที่แตกฉาน เพื่อพระโพธิสัตว์จะได้มีความสามารถที่จะชี้บอกแนะนำสั่งสอนชาวโลก ซึ่งมีพื้นฐานความรู้ความคิด สติปัญญาแตกต่างกันออกไป ให้เขาเหล่านั้นสามารถเข้าถึงธรรม สามารถรู้แจ้งถึงความจริงได้ การที่บุคคลจะเป็นผู้สามารถสั่งสอนได้เช่นนั้นจึงต้องมีอุปายโกศลอัน
8. ปณิธานปารมิตา เป็นผู้มี ความตั้งใจอย่างแน่วแน่ต่อหลักการหรืออุดมการณ์ของตน จะมีความหมายและลักษณะเช่นเดียวกับการตั้งปณิธาน ด้วยเหตุที่ปณิธานนั้นเป็นความตั้งใจที่จะเป็นพระพุทธเจ้านั้นย่อมปรากฏมีในทุกขั้นตอนของการบำเพ็ญตนเป็นพระโพธิสัตว์
9. พลปารมิตา เป็นผู้มีกำลังความแน่วแน่ในทุกเรื่องที่ตั้งใจไว้ หมายรวมถึงกำลังต่างๆ ของพระโพธิสัตว์อันมีลักษณะไม่ต่างจากพลของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า ทศพลญาณ
10. ฌญาณปารมิตา เป็นผู้มีความรู้แจ้งในสรรพสิ่ง เป็นความรู้อย่างยิ่งของพระโพธิสัตว์อันมีลักษณะเหมือนกันกับปรัชญาปารมิตานั้นเอง (ประพจน์ อัครวิรุฬหการ, โพธิสัตว์จรยา: มรรคาเพื่อมหาชน, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2557), หน้า 210-211)

2. การตั้งปณิธาน

การตั้งปณิธาน คือ การตั้งความปรารถนาที่จะเป็นพระพุทธเจ้าเพื่อช่วยเหลือ สรรพสัตว์ให้หลุดพ้น จากความทุกข์การตั้งปณิธานเช่นนี้เป็นสิ่งที่แสดงออกถึงความกรุณาของ พระโพธิสัตว์ที่มีต่อสรรพสัตว์ การตั้งปณิธานของพุทธศาสนามหายานไม่ได้เน้นว่าพระ โพธิสัตว์จะต้องตรัสรู้ก่อนแล้วจึงจะช่วยเหลือสรรพสัตว์แต่

เน้นการช่วยเหลือสรรพสัตว์ด้วย ความกรุณาตลอดเวลาที่บำเพ็ญตนเป็นพระโพธิสัตว์ คือมหาปณิธาน 4 ซึ่งประกอบด้วย 1.เราจะละกิเลสให้หมด 2. เราจะศึกษาธรรมให้จบ 3. เราจะโปรดสรรพสัตว์ให้ถึงความ ตรัสรู้ และ 4. เราจะต้องบรรลุปุทธภูมิอันประเสริฐ (อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์, พระพุทธศาสนามหายาน, (กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2520), หน้า 138-139)

3. คุณสมบัติของพระโพธิสัตว์

คุณสมบัติของพระโพธิสัตว์มีอยู่ 3 ข้อใหญ่ ได้แก่ 1. มหาปรัชญา หรือปัญญาอันยิ่งใหญ่ หมายความว่า จะต้องเป็นผู้มีปัญญา เห็นแจ้งในสังขารธรรม ไม่ตกเป็นทาสของกิเลส 2. มหากรุณา หมายความว่า จะต้องเป็นผู้มีจิตกรุณาต่อสัตว์ทั้งหลายอย่าง ปราศจากขอบเขต พร้อมทั้งจะสละตนเองเพื่อช่วยสัตว์ให้พ้นทุกข์ 3. มหาอุบาย หมายความว่าพระโพธิสัตว์จะต้องมีวิธีการชาญฉลาดในการ แนะนำอบรมสั่งสอนผู้อื่นให้เข้าถึงสังขารธรรม คุณสมบัติทั้งสามข้อนี้เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานข้อแรกเป็นการ บำเพ็ญประโยชน์ตนให้ถึงพร้อมสองข้อหลังเป็นการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่นปณิธานอัน ยิ่งใหญ่ของพระโพธิสัตว์ คือ จะไม่เข้าถึงพระนิพพานในเวลาอันสั้น ประสงค์จะเวียนว่ายตาย เกิดต่อไปอีกเพื่อส่งมวลมนุษย์ให้เข้าถึงนิพพานก่อนตนเอง ดวงจิตของพระโพธิสัตว์ถึงแม้จะ อยู่ในวัฏสงสารก็หาได้หลงผิดในอกุศลว่าเป็นอกุศลไม่เป็นสัตว์ผู้บำเพ็ญบารมี และมีความต้องการอย่างเต็มที่ในการเข้าถึงพุทธภาวะขณะเดียวกันก็เน้นหนักที่ บารมีธรรมทุกประการที่จะตัดกิเลสต้นเหตุและยกระดับเข้าสู่ปรีนิพพานในวาระสุดท้าย

4. แนวคิดเรื่องพระพุทธเจ้าของพระพุทธศาสนามหายาน

ชาวมหายานเชื่อว่า ลักษณะความเป็นธรรมดาของมนุษย์ ไม่ควรเป็นสภาวะของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นบุคคลที่ยิ่งใหญ่ เพราะมนุษย์มีข้อจำกัด มนุษย์ไม่มีอำนาจที่ยิ่งใหญ่ มนุษย์ต้องเปลี่ยนแปลง ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงควรผู้มีลักษณะพิเศษ และยิ่งใหญ่มากกว่ามนุษย์ทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง การปรีนิพพานของพระพุทธเจ้า มิใช่การดับไปอย่างไม่เหลืออะไร ไม่เหลือความหวังให้มนุษย์ผู้มีความทุกข์มีความเดือดร้อนไร้ที่พึ่งพิงการปรีนิพพานของพระพุทธเจ้าจึงเป็นเพียงการละจากกายที่เป็นมนุษย์ (นิรมานกาย) เท่านั้น พระพุทธเจ้ายังมีกายอีกสภาพหนึ่งซึ่งทรงรับทราบความทุกข์ของสรรพสัตว์ ความจงรักภักดี ความประพฤติของสรรพสัตว์ และพร้อมที่จะช่วยเหลืออยู่ในดินแดนของพระพุทธเจ้าเอง ดังนี้

1. อาทิพุทธ

อาทิพุทธ (สยัมภู) หมายถึง พระพุทธเจ้าที่ทรงอุบัติมาพร้อมกับโลกและประจำอยู่กับโลกชั่ววันรัตนตรเป็นผู้สร้างหรือเป็นแหล่งกำเนิดของพระพุทธเจ้าทั้งหลายทั่วจักรวาล อาศัยพลังอำนาจของอาทิพุทธทำให้ดำรงโลกนี้ไว้ได้ พระองค์ทรงดลบันดาลให้มีสรรพสิ่งขึ้นมา และพระองค์ทรงทำให้มีพระพุทธเจ้าทั้งหลายมากมายนับไม่ถ้วนที่มีอยู่ในอดีตและจะยังมีในอนาคต ทุกสิ่งจึงออกมาจากอาทิพุทธนั่นเอง อาทิพุทธถูกอธิบายเป็นเสมือนกายหนึ่งของพระพุทธเจ้า ได้แก่ ธรรมกายด้วย

2. พระณานิ หรือ ธยานิพุทธ

พระณานิพุทธเจ้า เป็นพระพุทธรูปที่ไม่ประสงค์จะลงมาอุบัติบนโลกนี้พระองค์เกิดขึ้นโดยอำนาจมานของพระอาทิตย์พระองค์จะอยู่ด้วยมาน ในดินแดนอันเป็นที่อยู่ของพระพุทธรูปทั้งหลาย มีด้วยกันทั้งหมด 5 พระองค์เรียกว่า “ปัญจชาติชิน” ได้แก่

1. พระไวโรจนพุทธเจ้า มีวรรณะสีขาว ดำรงในท่าแสดงธรรมจักร มีสีห์เป็นพาหนะ ประทับอยู่บนดอกบัวเขียว อยู่ตรงกลางดินแดนพุทธเกษตร
2. พระอักษโยกยพุทธเจ้า มีวรรณะสีน้ำเงิน ดำรงในท่ามารวิชัย ทรงวัชระ มีช้างเป็นพาหนะ ประทับอยู่ดินแดนตะวันออกของพุทธเกษตร
3. พระรัตนสัมภพพุทธเจ้า มีวรรณะสีเหลือง ประทับในท่าประทานพร มีม้าเป็นพาหนะ ทรงถือจินดามณี ประทับอยู่ดินแดนทิศใต้ของพุทธเกษตร
4. พระอมิตาภพุทธเจ้า มีวรรณะสีแดง ประทับในท่าสมาธิเพชร ทรงบาตร มีนกยูงเป็นพาหนะ ประทับ ณ ดินแดนทิศตะวันตกของพุทธเกษตร
5. พระอโมฆสิทธิพุทธเจ้า มีวรรณะสีเขียว ประทับอยู่ในท่าประทานอภัย ทรงวิศววัชร ประทับอยู่ทางทิศเหนือดินแดนพุทธเกษตร

3. พุทธเกษตร

พุทธเกษตรเป็นความเกี่ยวเนื่องกันระหว่างสภาวะที่พระพุทธรูปดำรงอยู่ในร่างที่เป็นสัมภคกายกับดินแดนของพระพุทธรูป รวมทั้งสถานเป็นที่ประทับของพระพุทธรูป พระณานิโพธิสัตว์ ถ้ามองดูในศาสนาอื่น ๆ ดินแดนลักษณะเช่นนี้ ก็คือ อาณาจักรของพระพุทธรูป เป็นดินแดนอันสูงสุดในศาสนาซึ่งเป็นที่ปรารถนาของศาสนิกเพื่อที่จะได้อยู่ร่วมกับพระเจ้าเหล่านั้น

ดินแดนพุทธเกษตร เป็นดินแดนที่มีความสุข เป็นดินแดนที่มีความเพียบพร้อมบริบูรณ์ มีลักษณะคล้ายดินแดนของพระเจ้าในศาสนาเทวนิยม ในคัมภีร์อมิตาภสูตร คัมภีร์สุขาวดีวยุทธ และจุลสุขาวดีวยุทธ ได้ให้ลักษณะของดินแดนพุทธเกษตรไว้อย่างชัดเจน

4. กายของพระพุทธรูป

หลักการสำคัญประการหนึ่งของมหายานอยู่ที่หลักเรื่อง ตรีกาย อันหมายถึงพระกายทั้ง 3 ของพระพุทธรูป ในกายตรัยสูตรของมหายาน พระอานนท์ทูลถามถึงเรื่องพระกายของพระพุทธรูป พระพุทธรูปจึงตรัสแก่พระอานนท์ว่า ตถาคตมีกายเป็น 3 สภาวะคือตรีกาย ได้แก่

1. นิรมานกาย หมายถึง กายที่เปลี่ยนแปลงได้ตามสภาพของสังขารในฐานะที่เป็นมนุษย์ พระศากยมุนีผู้ท่องเที่ยวอยู่บนโลก สั่งสอนธรรมแก่สาวกของพระองค์ และดับขันธปรินิพพานเมื่อพระชนมายุได้ 80 พรรษา
2. สัมภคกาย หมายถึง กายที่ประทับในแดนพุทธเกษตรต่างๆ มีลักษณะเป็นทิพย์ มีอายุที่ยืนยาวมากดุจความเป็นนิรันดร์ และมีภาวะรุ่งเรืองแผ่ซ่านปรากฏแก่พระโพธิสัตว์ทั้งหลาย
3. ธรรมกาย หมายถึง กายอันไร้รูปร่างเป็นสภาวะธรรม ในฐานะเป็นสภาพสูงสุด หลักแห่งความรู้, ความกรุณา และความสมบูรณ์

ในเรื่องของกายสามของพระพุทธเจ้านี้ถือว่า เป็นหัวใจของแนวคิดหลักสำคัญของพุทธศาสนา มหายาน (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. มหายาน. สืบค้นวันที่ 27 เมษายน 2562. จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/มหายาน>. 2562)

5. แนวคิดเรื่องวินัยของพระพุทธศาสนา มหายาน

พระพุทธศาสนา มหายานถือปฏิบัติพระวินัยเพียงเพื่อเป็นกรอบที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม เพื่อสนับสนุนการปฏิบัติให้เป็นไปได้อย่างไม่ยึดถือแต่ความสำคัญของวินัยเท่านั้น พร้อมทั้งจะประยุกต์เข้ากับสถานการณ์ สาเหตุที่บัญญัติพระวินัยก็เพราะมีการประพฤติผิดล่วงเกินทำให้เกิดความเสียหายให้กับส่วนรวม และเกิดความไม่สงบขึ้นในสังคม หากการกระทำเช่นนั้นเป็นที่ยอมรับกันได้ในสังคม หรือถ้ายังถือกันอยู่เช่นนั้นก็ทำให้เป็นอยู่ยาก ทำอะไรไม่สะดวก ไม่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมที่ต้องอาศัยความสลับปะแย่งแห่งสถานที่

มหายานมองเห็นลักษณะดังกล่าวจึงผ่อนผันพระวินัยบางข้อเพื่อให้ดำรงอยู่ได้ เพื่อเอื้อต่อการปฏิบัติธรรมและการดำรงชีวิต ยกตัวอย่างเช่นในยามที่พระราชนับถือศาสนาอื่นแล้วจำกัดสิทธิในการดำรงเพศบรรพชิต หรือสิทธิอื่นๆ หรือในขณะที่บ้านเมืองอยู่ในสภาวะสงคราม การเป็นอยู่อย่างปกติไม่อาจทำได้ การปฏิบัติศาสนากิจก็ไม่อาจทำได้อย่างเคร่งครัดทุกข้อ คงเป็นเหตุหนึ่งให้มหายานจึงผ่อนผันการปฏิบัติตามวินัย เช่น ในสมัยของพระเจ้าโปสยมิตรในประเทศอินเดีย หรือในประเทศเวียดนามก็มีเหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นในอดีต ภายใต้สถานการณ์เช่นนี้เชื่อแน่ว่าคงมีผู้หันไปปฏิบัติธรรมด้วยวิธีอื่นเพราะไม่อาจปฏิบัติตามธรรมวินัยที่เป็นของเดิมได้ต้องปรับเปลี่ยนไป

อย่างไรก็ตาม การผ่อนผันวินัยจะต้องมีจุดประสงค์เพื่อเอื้อต่อการปฏิบัติธรรมและการดำรงอยู่เท่านั้น มิใช่มีจุดประสงค์อื่นการผ่อนผันเพื่อผลประโยชน์อันไม่ควรหรือตามความปรารถนาอันมีขอบแห่งตน จนกลายเป็นย่อหย่อนในธรรมวินัยซึ่งไม่ใช่ทางที่ถูกต้องแม้ว่ามหายานจะมีทั้งพระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรม แต่พระวินัยของมหายานนั้น นอกจากจะมี 250 ข้อแล้ว ยังไม่ได้เป็นหมวดหมู่แบบเถรวาท สังฆกรรมต่าง ๆ ของฝ่ายมหายานต้องใช้คัมภีร์วินัยของสรวาสตีวาท ธรรมคูปตะ มหาสังฆิกะ และมหิศาสกะ

สิกขาบทในพระปาฏิโมกข์ 250 ข้อ ของฝ่ายมหายาน มีดังนี้ 1. ปาราชิก 4 2. สังฆาทิเสส 13 3. อนินยต 2 4. นิสัคคียปาจิตตีย์ 30 5. ปาจิตตีย์ 90 6. ปาฏิเทสนีย์ 4 7. เสขิยะ 100 8. อภิกรณสมณะ 7

สิกขาบทของมหายานได้เพิ่มวินัยของพระโพธิสัตว์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่กล่าวไว้ในพรหมชาลสูตร เรียกพรหมชาลโพธิสัตว์ศีล และ โยคะโพธิสัตว์ศีล ซึ่งอยู่ในคัมภีร์โยคอาจารภูมิศาสตร์ปกรณ์พิเศษของนิกายวิญญานวาทีน และมีข้อที่น่าสังเกตอีกอย่างคือ วินัยของโพธิสัตว์นั้นแม้จะต้องครุกาบัติ เป็นปาราชิกในโพธิสัตว์ สิกขาบทก็สามารถ สมทานใหม่ได้ ไม่เหมือนกับภิกษุปาฏิโมกข์ ซึ่งทำคืนอีกไม่ได้ ทั้งนี้เพราะถือว่าสิกขาบทของภิกษุอยู่ในขอบเขตจำกัด ของปัจจุบันชาติ ส่วนสิกขาบทของโพธิสัตว์นั้นไม่จำกัดชาติ

ดังนั้น กุลบุตรฝ่ายมหายานเมื่ออุปสัมปทากรรมแล้วก็ต้องรับศีลโพธิสัตว์ ซึ่งส่วนใหญ่นิยมพรหมชาล โพธิสัตว์ศีลมากกว่า โยคะโพธิสัตว์ศีล และศีลพระโพธิสัตว์นี้ได้ห้ามภิกษุฉันเนื้อสัตว์ ของสดคาว และหัวหอม หัวกระเทียม เพราะสิ่งเหล่านี้ช่วย ส่งเสริมให้เกิดกำหนดระคายกำกัณจิตมิให้บรรลุสมาธิ และการกิน

เนื้อสัตว์นี้อาจกินถูกเนื้อบิดามารดาในชาติก่อนๆ ของตน ผู้รับศีลโพธิสัตว์จึงต้องถือมังสะวิรัติอย่างเคร่งครัด พระสงฆ์มหายานของจีนได้รับการยอมรับกันว่า ปฏิบัติในข้อนี้ได้เคร่งครัด กว่าพวกมหายานในประเทศอื่นๆ

ลัทธิมหายานมิได้มีภิกษุปาฏิโมกข์เป็นเอกเทศ คงปฏิบัติวินัยบัญญัติตามพระปาฏิโมกข์ของฝ่ายสาวก ยาน แต่มีแปลกจากฝ่ายสาวกยานคือ โพธิสัตว์สิกขา เพราะลัทธิมหายานสอนให้มุ่งพุทธิภูมิ บุคคลจึงต้อง ประพฤติโพธิจริยา มีศีลโพธิสัตว์เป็นที่อาศัย วินัยโพธิสัตว์นี้สาธารณทั่วไปแม้แก่ฆราวาสชนด้วย มีโพธิสัตว์กุศล ศีลสูตร 9 ผูก, พุทธ ปิฎกสูตร 4 ผูก, พรหมชาลสูตร (ต่างฉบับกับบาลี) 2 ผูก, โพธิสัตว์ศีลมูลสูตร 1 ผูก และ อื่นๆ อีก ฟังสังเกตว่าเรียกคัมภีร์เหล่านี้ว่า ? สูตร ? มิได้จัดเป็นปิฎกหนึ่งต่างหาก อรรถกถาพระสูตรของคณาจารย์อินเดีย

6. วิเคราะห์และสรุปแนวคิดและหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาหมายาน

1. แนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ของพระพุทธศาสนาหมายาน

แนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์เป็นแนวคิดที่ยิ่งใหญ่มากของหมายาน เพราะทุกคนมุ่งปฏิบัติตาม พระพุทธเจ้าเพื่อให้ได้เป็นพระโพธิสัตว์ แนวคิดเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์ไม่ใช่แนวคิดที่เกิดขึ้นใหม่เพียงเป็นการ นำเอาวิธีการปฏิบัติเพื่อที่ดำเนินตามพระโพธิสัตว์ยานดั่งที่พระพุทธเจ้าเคยใช้ในการบำเพ็ญเพียรเพื่อความเป็น ความเป็นพระพุทธเจ้าเท่านั้น จึงเป็นเหตุให้แนวคิดเกี่ยวกับการบำเพ็ญตนเพื่อเป็นพระโพธิสัตว์ จึงได้รับการ นำมาปฏิบัติกันมากขึ้นจนกลายเป็นอุดมคติของหมายานทุกคน

ด้วยเหตุนี้ พระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนาหมายานนั้นจึงหมายถึง บุคคลผู้ซึ่งบำเพ็ญบารมีเพื่อบรรลุ ถึงความเป็นพระพุทธเจ้าหรืออาจจะหมายถึงบุคคลที่จะเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต พระโพธิสัตว์จะต้องเป็น บุคคลผู้บำเพ็ญบารมี ตั้งความปรารถนาต้องการจะช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ได้อย่างแท้จริงและไม่จำกัด ด้วยการเกิดเป็นพระพุทธเจ้าเท่านั้น แม้จะต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภพภูมิต่างๆ ตามแรงของกรรมเพื่อ บำเพ็ญบารมี พระโพธิสัตว์ก็ไม่ย่อท้อ ทุกคนสามารถเป็นพระโพธิสัตว์ได้ทั้งบรรพชิตและฆราวาสผู้ครองเรือน ซึ่งจะต้องบำเพ็ญบารมีพร้อมกับการตั้งปณิธานในการช่วยเหลือสรรพสัตว์ ด้วยเหตุนี้ พระโพธิสัตว์จึงเป็น เสมือนผู้ตักเตือนชี้แนะบอกกล่าวสรรพสัตว์ทั้งหลายให้หลุดพ้นจากทิวฏฐิที่เป็นโทษ เป็นภัยเป็นพิษกับชีวิต โดย การชี้แจงให้บุคคลเหล่านั้นให้เห็นว่า ทางใดเป็นทางที่นำไปสู่ความหลุดพ้นที่เป็นอมตะ อีกนัยยะหนึ่ง พระ โพธิสัตว์ จึงเป็นผู้ที่บอกทางให้สรรพสัตว์ทั้งหลายดำเนินชีวิตอยู่ในแนวทางที่ตรงเป็นผู้นำผู้ตั้งปณิธานมุ่งช่วยเหลือ สรรพสัตว์ให้เข้าถึงความหลุดพ้นจากทุกข์โดยสิ้นเชิงได้

ตามแนวคิดของพระพุทธศาสนาหมายานนั้นถือว่าพระโพธิสัตว์จะต้องเป็นผู้มีความกล้า ไม่ย่อท้อต่อ ทุกข์ในวัฏสังสารและต้องทนทุกข์แทนสรรพสัตว์ได้ แม้ว่าการเปลื้องทุกข์ให้สรรพสัตว์นั้น จะทำให้ตนเองต้อง ถูกเผาไหม้ในนรกสักกี่องสขยก็ตาม ผู้มุ่งมั่นต่อพุทธิภูมิยอมถือเอาแบบอย่างจากพระโพธิสัตว์องค์สำคัญๆ ตัวอย่างเช่น พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ ซึ่งมีปณิธานว่า “หากยังมีสัตว์ที่ต้องตกทุกข์ได้ยากอยู่ก็จักไม่ขอ ปรารถนาบรรลุปุทธิภูมิ” (เสถียร โพธิ์นันทะ, ปรชญาณหมายาน, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2516), หน้า 7) มี ความต้องการที่จะช่วยให้สรรพสัตว์พ้นจากความทุกข์ ความกรุณาของท่านเลื่องลือถึงขนาดได้รับสมญานามว่า เป็นโพธิสัตว์แห่งความเมตตา ไม่ว่าใครจะเดือดร้อนอย่างไรจะเป็นคนดีหรือร้ายสักเพียงไหน ขอเพียงตั้งใจ

อธิษฐานถึงท่านก็จะได้รับความเมตตาดุจดียวกัน (ประทุม อังกูโรหิต, พระมหาประณีธานของพระโพธิสัตว์ : ข้อโต้แย้งทางปรัชญา, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553), หน้า 240) หรือพระโพธิสัตว์อีกองค์นั้นก็คือพระกษิติครรภ์โพธิสัตว์ ซึ่งมีปณิธานว่า “ตราบไตนรยกยังไม่สิ้นคนบาป ตราบนั้นจะไม่ขอบรรลุปุทธภูมิ” จากคำปณิธานนี้จะเห็นได้ว่าพระโพธิสัตว์ย่อมไม่ละทิ้งแม้แต่สัตว์เพียงผู้เดียว ท่านจะต้องเป็นบุคคลสุดท้ายในการบรรลุดังความตรัสรู้ หลังจากที่ได้ช่วยชนสัตว์ทั้งหลายให้ข้ามโอฆะกันดารอันเป็นบ่อแห่งทุกข์นี้จนหมดสิ้นแล้ว ด้วยเหตุนี้ ปณิธานของพระโพธิสัตว์นี้นับเป็นหัวใจที่สำคัญของพระพุทธานามหายาน (สุมาลี มหณรงค์ชัย, พุทธศาสนานามหายาน (ฉบับปรับปรุงแก้ไข), กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2543), หน้า 240-241)

จากการที่มีทัศนะเช่นนี้ แนวคิดของพระพุทธานามหายานจึงได้มีทัศนะต่อการเป็นพระโพธิสัตว์ในลักษณะของการทำเพื่อประโยชน์ผู้อื่นเป็นส่วนใหญ่ มุ่งเน้นในการช่วยเหลือผู้อื่นเป็นสำคัญโดยไม่ได้คำนึงถึงประโยชน์ของตนเองเป็นหลัก ด้วยเหตุนี้ แนวคิดของพระพุทธานามหายานจะเป็นลักษณะการบรรลุด้วยการพิจารณาออกจากตนเองเป็นส่วนใหญ่ มีความเชื่อว่าถ้าหากบุคคลได้พิจารณาแผ่ความเมตตากรุณาออกไปด้วยความคิดว่า สัตว์ทั้งหลายในโลกนี้เป็นเหมือนกับตน คือ ตกอยู่ในความทุกข์ ก็จะสามารถปลดปล่อยอึดอัดตัวตนออกไป ความคิดเกี่ยวกับการช่วยเหลือผู้อื่น เสียสละเพื่อผู้อื่นเป็นเรื่องสำคัญที่จะทำให้แนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์เด่นชัดขึ้น เพราะเหตุนี้ แนวคิดพระโพธิสัตว์จึงมีจุดสำคัญในเรื่องความกรุณาการช่วยเหลือเกื้อกูลเสียสละเพื่อผู้อื่น มหายานเชื่อว่า ทุกคนมีความเป็นพระโพธิสัตว์อยู่ในตัวเองอยู่แล้ว จนมีนักปราชญ์ทาง พุทธศาสนากล่าวไว้ว่า “ลัทธิมหายานบางขณะเรียกว่า โพธิสัตว์ยาน” (ศ.พิเศษ เสฐียร พันธรังสี ราชบัณฑิต, พุทธศาสนานามหายาน, พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2543), หน้า 31) เพราะมุ่งเน้นในการช่วยเหลือสรรพสัตว์ แม้ในขณะระหว่างการทำบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ก็ทำการช่วยเหลือสรรพสัตว์ไปด้วยการช่วยเหลือสรรพสัตว์เป็นการทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นก็จริง แต่ในทางกลับกันผู้เขียนมองว่า เป็นการสร้างประโยชน์ตนไปด้วยเช่นกัน เพราะการจะสร้างบารมีของโพธิสัตว์นั้นสิ่งสำคัญก็คือการช่วยเหลือผู้อื่น ทั้งนี้ การช่วยเหลือสรรพสัตว์จึงเป็นการสร้างประโยชน์เพื่อตนเองไปในตัวแม้จะไม่กล่าวถึงโดยตรงก็ตาม

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพระพุทธานามหายานในภายหลังจะถูกแบ่งแยกออกเป็นหลายนิกาย แต่จุดยืนร่วมกันในการปฏิบัติตนตามแนวทางพระโพธิสัตว์ก็ยังเป็นเช่นเดียวกันคงเดิม โดยยึดเอาหลักการที่ถือความอนุเคราะห์ต่อสรรพสัตว์ทุกชีวิตเป็นหลักสำคัญนั่นเอง เนื่องจากพื้นฐานของพุทธศาสนิกชนมีความแตกต่างกันไป จำเป็นที่จะต้องแสวงหาวิธีการต่างๆ นำมาเป็นกุศโลบายช่วยผู้คนที่กำลังตกทุกข์ให้พ้นจากทุกข์นั้น แต่ด้วยแนวคิดของพระพุทธานามหายานมีอุดมคติที่กว้างใหญ่ไพศาลมุ่งเน้นเพื่อขจัดทุกข์ให้พ้นโอฆะสังสารนี้ให้หมดสิ้น จึงจำเป็นต้องสร้างสิ่งที่สามารถโน้มน้าวให้พุทธศาสนิกชนได้ศรัทธาในพุทธธรรมมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ การพัฒนากุศโลบายนั้นจะยึดแนวคิดที่ว่า การแสดงธรรมชั้นสูงจะเหมาะสมกับผู้ที่มีอหยาตย์มากด้วยปัญญา แต่ก็ไม่ละทิ้งผู้ที่มีปัญญาไม่แก่กล้า ซึ่งเป็นผู้ยังติดข้องกับภาระทางโลกอยู่ ด้วยเหตุนี้ จึงจำเป็นต้องสงเคราะห์ให้พวกเขาเหล่านั้นลดความทุกข์เฉพาะหน้าไปก่อน ผู้เขียนมองว่า อาจเป็นเหตุผลประการหนึ่งว่า เหตุใดแนวคิดพระพุทธานามหายานจึงมีเรื่องพิธีกรรมผสมเข้ามาในแนวคำสอนค่อนข้างมากกว่าพุทธศาสนานิกายอื่นและการเกิดขึ้นของแนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ก็มีส่วนที่มีการพัฒนาการมาจากกุศโลบายนี้เช่นกัน

2. แนวคิดเรื่องพระพุทธเจ้าของพระพุทธศาสนาเถรวาท

พระพุทธศาสนาเถรวาทยอมรับพระพุทธเจ้าตามคัมภีร์ฝ่ายเถรวาททั้งหมดและสร้างพระพุทธเจ้าอีกมากมาย ทั้งที่เป็นมนุษย์และมีสถานะเหมือนเทพเจ้าในศาสนาฮินดู และมีแนวคิดที่ว่า พระพุทธเจ้าแม้จะดับขันธปรินิพพานไปนานแล้วแต่พระองค์ยังทรงอยู่ในรูปของกายทิพย์ไม่ได้ดับสลายหายไปไหน เพราะการที่จะให้พระพุทธเจ้าหายไปนั้นเป็นการไม่สมเหตุสมผลจากเหตุที่พระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีมามากมายเป็นระยะเวลายาวนานนับสองขัณทศกัปคงไม่ใช่เพื่อที่จะมาโปรดสัตว์เพียง 45 พรรษาแล้วก็เสด็จดับขันธปรินิพพานไปอย่างไม่มีเหลืออะไร นอกจากพระคุณของพระองค์ที่เหลือไว้ให้พุทธศาสนิกชนได้ระลึกถึงพระองค์เท่านั้น อาศัยความเชื่อที่ว่าพระพุทธเจ้ามีพระพุทธานุภาพอันสูงส่งมีอำนาจตามสมบัติที่แก่กล้ายิ่งนัก พระองค์ย่อมต้องมีความสามารถพิเศษที่แตกต่างจากบุคคลทั่วไปหรือแม้แต่พระอรหันต์ผู้ปราศจากกิเลสเช่นเดียวกัน ด้วยเหตุนี้ พุทธปรัชญาเถรวาทจึงมีแนวคิดเรื่องพระพุทธเจ้าที่แตกต่างออกไป

ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาเถรวาท จึงได้มีแนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าในลักษณะที่ว่า พระพุทธเจ้าบรรดาที่มีในอดีตกาลมาแล้วก็ดี หรือจะมีมาในอนาคตก็ดี มีจำนวนมากมายสุดคณานับ มากยิ่งกว่าเม็ดทรายชายฝั่งแห่งแม่น้ำคงคา (เสถียร พันธรัชนี, พุทธศาสนาเถรวาท, (ธนบุรี: โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, 2512), หน้า 73) แม้ในจักรวาลอันกว้างใหญ่ไพศาลนี้ ได้มีโลกธาตุที่มีพระพุทธเจ้ามาอุบัติแล้วแสดงพุทธสังฆธรรมเทศนาอยู่ทั่วไปนับประมาณมิได้ ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต เช่น ปัจจุบันโลกธาตุของเราว่างจากพระพุทธเจ้ามาเป็นเวลา 2,500 กว่าปีแล้ว แต่ในขณะนี้ ณ โลกธาตุอื่น ก็มีพระพุทธเจ้าอื่นๆ ทรงดำรง พระชนม์อยู่ และกำลังสั่งสอนสรรพสัตว์ โลกธาตุที่มีพระพุทธเจ้ามาอุบัตินั้นบางที่เรียกว่า “พุทธเกษตร” บางพุทธเกษตรบริสุทธ์สมบูรณ์ด้วยทิพย์ภาวะนารีนรมย์สำเร็จด้วยอำนาจปณิธานของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้นก็มีสำเร็จแล้วด้วยกรรมนิยมของสัตว์ก็มี เป็นสภาพที่สรรพสัตว์ในโลกธาตุอื่นควรมุ่งไปเกิดที่สำคัญและมีชื่อเสียงโด่งดัง คือ สุขาวดีพุทธเกษตรของพระอมิตาภะ อยู่ทางทิศตะวันตก พุทธเกษตรของพระพุทธโภสัชชคุรุไวฑูรย์ พุทธเกษตรของพระอโศกยะแห่งหนึ่ง และมณฑลเกษตรของพระเมตไตรยโพธิสัตว์ในดุสิตสวรรค์อีกแห่งหนึ่ง ในเกษตรทั้ง 4 นี้ ปรากฏว่า สุขาวดีพุทธเกษตรของพระอมิตาภะ เป็นที่นิยมของพุทธศาสนิกชนฝ่ายเถรวาทมากที่สุด (อภิชาติ โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์, พระพุทธศาสนาเถรวาท, (กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2520), หน้า 114)

การที่พระพุทธศาสนาเถรวาทสร้างพุทธเกษตรอันมีลักษณะอุดมด้วยคุณสมบัติอันเป็นทิพย์ภาวะเช่นนี้ก็เพื่อเป็นการสนองความต้องการของคนส่วนมากที่ยังอยากมีชีวิตอยู่ในความสุขยังไม่อยากหาทางหลุดพ้นหรือแสวงหาพระนิพพาน ในพุทธเกษตรแต่ละแห่งจะมีพระพุทธเจ้าสถิตย์อยู่ คัมภีร์ลลิตวิสูตรและคัมภีร์สังฆธรรมปุณทริกสูตร ได้กล่าวถึงพระพุทธเจ้าทั้งหลายว่ามีสถิตย์อยู่ในโลกนี้เลย แต่จะสถิตย์อยู่ที่สวรรค์ตามเขตต่างๆ และจะทรงสถิตย์อยู่ ณ ที่นั้นแบบอมตะนิรันดร์ด้วยรัศมีอันแผ่ไพศาลไปตลอดทั้งโลกธาตุ

อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนาเถรวาทก็มีแนวความคิดเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าที่เป็นมนุษย์ในโลกนี้มีชื่อว่า พระมานุสสุพุทธะ แต่ก็ไม่ได้มีความสำคัญเท่าพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่สถิตย์อยู่ที่พุทธเกษตรชื่อว่า พระธยานิพุทธะ ซึ่งต่างก็อุบัติมาจากแหล่งเดียวกันจากพุทธองค์แรก คือ พระอาทิพุทธะ ซึ่งเป็นพระพุทธเจ้าที่ทรงอุบัติมาพร้อมกับโลกและประจำโลกอยู่ชั่วนิรันดร์ เท่ากับเป็นผู้สร้างหรือเป็นแหล่งกำเนิดของพระพุทธเจ้าทั้งหลายทั่ว

จักรวาลเช่นเดียวกับมหาพรหมของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเป็นผู้สร้างสิ่งทั้งปวง โดยจะเห็นได้ว่า อรรถกถาจารย์ฝ่ายมหายานได้สร้างอาทิพุทธะขึ้นเพื่อให้แบ่งภาคลงมาปรากฏเป็นพระพุทธรเจ้า และโพธิสัตว์ เพื่อจะสู้กับมหาพรหมของศาสนาพราหมณ์และเป็นการต่อต้านกับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ซึ่งได้ฟื้นฟูปรับปรุงและเผยแพร่อิทธิพลในเวลานั้น” (เสถียร พันธรังษี, พุทธศาสนามหายาน, (ธนบุรี: โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, 2512), หน้า 48) อาจกล่าวได้ว่า เป็นพระพุทธรเจ้าองค์แรกทรงเป็นแหล่งกำเนิดของพุทธรเจ้าทั้งหลายเป็นพระพุทธรเจ้าองค์ปฐมที่อุบัติขึ้นมาพร้อมกับจักรวาล ความเชื่อของพุทธปรัชญามหายานยุคหลังเชื่อกันว่า พระองค์เป็นผู้สร้างและเป็นแหล่งกำเนิดของพระพุทธรเจ้าทั้งหลายทั่วจักรวาล ทรงสถิตอยู่เป็น นิรันดร ณ ดินแดนพุทธเกษตร

ด้วยเหตุนี้ แนวคิดเรื่องพุทธรเจ้าตามทัศนะของพระพุทธศาสนามหายาน นั้นจะมีอยู่ในลักษณะที่ว่า พระพุทธรเจ้าทั้งหลายแม้จะดับขันธปรินิพพานแล้ว แต่พระพุทธรเจ้าเหล่านั้นยังทรงอยู่ในรูปของกายทิพย์ดำรงอยู่เป็นอมตะชั่วนิรันดรบนดินแดนพุทธเกษตรและไม่ได้ดับหายไปไหนซึ่งการกล่าวเช่นนี้ก็เพราะพระพุทธศาสนามหายานนั้นจะสามารถตอบได้ว่า เมื่อมีการบำเพ็ญบารมีเพื่อมุ่งหวังต่อการบรรลุสำเร็จเป็นพระพุทธรเจ้าแล้วและการปรารถนาเป็นพระพุทธรเจ้าก็ไม่ได้สงวนสิทธิ์ไว้กับผู้ใดผู้หนึ่งทุกคนสามารถที่จะเป็นได้เมื่อเป็นเช่นนี้จำนวนพุทธรเจ้าก็ต้องมีจำนวนมากเท่ากับจำนวนผู้ที่บำเพ็ญบารมี ถ้าการอธิบายว่า พระพุทธรเจ้าเมื่อดับขันธปรินิพพานแล้วก็หายไปและไม่สามารถอธิบายให้ชัดเจนว่า พระองค์และเหล่าพระอรหันต์นั้นไปอยู่ ณ ดินแดนแห่งใด ตามแนวคิดของพระพุทธศาสนาดั้งเดิมหรือพระพุทธเถรวาทนั้น พระพุทธศาสนามหายานมองว่าเป็นการไม่สมเหตุสมผลจากเหตุที่พระพุทธรเจ้าทรงบำเพ็ญบารมีมามากมายเป็นระยะเวลายาวนานนับอสงไขยหลายภพมิใช่เพื่อที่จะมาโปรดสัตว์เพียง 45 พรรษาแล้วก็เสด็จดับขันธปรินิพพานไปอย่างไม่เหลืออะไรนอกจากพระคุณของพระองค์ที่เหลือไว้ให้พุทธศาสนิกชนได้ระลึกถึงพระองค์ อาศัยความเชื่อที่ว่าพระพุทธรเจ้าทั้งหลายย่อมมีพระพุทธานุภาพอันสูงส่งมีอำนาจตามสมบัติที่แก่กล้าอันเป็นอันสงส์จากการบำเพ็ญบารมีมาอย่างยาวนาน พระองค์ย่อมต้องมีความสามารถพิเศษที่แตกต่างจากบุคคลทั่วไป หรือแม้แต่พระอรหันต์ ผู้ปราศจากกิเลสก็เช่นเดียวกัน

3. แนวคิดเรื่องพระวินัยของพระพุทธศาสนามหายาน

พระพุทธศาสนามหายานไม่ได้เคร่งครัดเรื่องวินัยเท่ากับฝ่ายเถรวาท มหายานจะปฏิบัติพระวินัยเพื่อเป็นกรอบในการปฏิบัติธรรมเท่านั้น ไม่ได้ยึดถือว่าเป็นกฎเหล็กที่จะไม่สามารถหรือเปลี่ยนแปลงได้ แต่สามารถปรับและประยุกต์ใช้เข้ากับสถานการณ์ได้ เพียงแต่ให้ทราบว่าวินัยนั้น คือ สิ่งสำคัญเท่านั้น

ตามทัศนะของผู้เขียน สาเหตุส่วนหนึ่งอาจจะเป็นเพราะแนวคิดการบำเพ็ญบารมีเพื่อบรรลุถึงความ เป็นพระพุทธรเจ้าหรืออาจจะหมายถึงบุคคลที่จะเป็นพระพุทธรเจ้าในอนาคตและจะต้องตั้งความปรารถนาอย่างแรงกล้าและแน่วแน่มั่นคงว่า การบำเพ็ญบารมีดังกล่าวจะต้องช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ จะไม่รู้รู้สึกเบื่อหน่ายหรือย่อท้อต่อการบำเพ็ญบารมีถึงแม้ระยะเวลาที่จะได้บรรลุเป็นพระพุทธรเจ้านั้นจะยาวนานสักเพียงใด จากแนวคิดในลักษณะเช่นนี้จึงทำให้มีคำกล่าวในคัมภีร์วิมลเกียรตินิเรทศสูตรในทำนองว่า “พระโพธิสัตว์ควรทำบาปเสียบ้าง เพื่อจะได้มีโอกาสลงไปโปรดสัตว์นรก เพราะในนรกนั้นหาผู้ที่ลงจะไปโปรดนั้นแสนยาก” (ศ.ดร.สมภาร พรหมทา, คำบรรยายเรื่อง “ความแตกต่างทางปรัชญาระหว่างเถรวาทและมหายาน”, บรรยาย

แก่นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน 2561. <<https://www.youtube.com/watch?v=FC-XUXwNTFM>> [3 December 2018]) คำกล่าวนี้เป็นเครื่องยืนยันได้ว่า แนวคิดของพระพุทธศาสนamahayana นั้นมุ่งเน้นสนับสนุนให้ศาสนิกชนบำเพ็ญบารมีตนเพื่อเป็นพระโพธิสัตว์ช่วยเหลือสรรพสัตว์โดยไม่เลือกว่าจะอยู่ในฐานะหรือสถานที่ใดๆ จนกลายเป็นแนวคิดแกนกลางหรือหลักการที่สำคัญในที่สุด จนเป็นเหตุให้ถูกมองว่าการประพาดิตนเพื่อบรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์ตามคติของพระพุทธเถรวาทนั้นเป็นหนทางที่คับแคบและเห็นแก่ตัวเป็นอย่างยิ่ง คำกล่าวนี้เริ่มมีปรากฏตั้งแต่ยุคของนิกายมหาสังฆิกาวาทรุ่งเรืองในอินเดีย ซึ่งมีพระมหาเวทนะเป็นต้นกำเนิดของนิกายนี้ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้ จะขัดแย้งกับแนวคิดพระพุทธเถรวาท ที่มุ่งเน้นการปฏิบัติเพื่อบรรลอรหันต์นั้นเป็นการหลุดพ้นโดยผ่านทางที่เรียกว่า สวากยาน เป็นแนวทางที่ถูกมองว่าไม่สามารถที่จะหลุดพ้นได้ด้วยกำลัง สติปัญญาของตนเองได้จะต้องอาศัยพระพุทธเจ้าช่วยให้บรรลุ เมื่อบรรลุแล้วก็มีความสามารถที่จะช่วยเหลือคนได้เพียงจำกัดเท่านั้น ซึ่งมีความแตกต่างไปจากความเป็นพุทธเจ้าตามแนวคิดของพระพุทธศาสนamahayana ที่มีความสามารถขยายสรรพสัตว์ให้ข้ามพ้นจากห้วงแห่งความทุกข์ได้อย่างมากมาย และในระหว่างการทำบารมีของพระโพธิสัตว์เหล่านั้นก็สามารถจะช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ไปพร้อมกันได้ด้วย จากเหตุผลดังกล่าวนี้ จึงเป็นเหตุผลที่ไม่ต้องสงสัยเลยว่า สาเหตุของการปฏิบัติที่ไม่ได้เคร่งครัดเรื่องวินัยเท่ากับฝ่ายพระพุทธเถรวาทนั้นเป็นเพราะแนวคิดของพระพุทธศาสนamahayana นั้นไม่ได้สนับสนุนให้บรรดาพุทธศาสนิกชนบำเพ็ญตนเพื่อเป็นสวากยาน อันหมายถึงความเป็นพระอรหันต์นั่นเอง

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะแนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ พระพุทธเจ้า และพระวินัยของพระพุทธศาสนamahayana จะมีอยู่อย่างไรก็ตาม ประเด็นสำคัญน่าจะอยู่ที่สถานะของพระธรรมและการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามากกว่า เพราะธรรมะเป็นสัจธรรมสามารถทำให้เข้าถึงความเป็นจริงและเป็นสิ่งมีประโยชน์แก่พุทธศาสนิกชนและคนในสังคมทั้งหลายได้ เมื่อพุทธศาสนิกชนและคนในสังคมไม่ว่าจะมีความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาในลักษณะใดก็ตาม ถ้าได้ประยุกต์เอาหลักธรรมหรือหัวข้อธรรมข้อใดข้อหนึ่งไปใช้ในการดำเนินชีวิตแล้ว ย่อมได้รับประโยชน์ตามสมควรแก่การปฏิบัตินั้นอย่างแน่นอน ดังนั้น เมื่อกล่าวตามหลักการเบื้องต้นแห่งพระพุทธศาสนานั้นจะเป็นศาสนาแห่งการกระทำที่เน้นให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้ลงมือปฏิบัติหรือกระทำสิ่งต่างๆ ด้วยตนเองและเชื่อว่าไม่มีผู้ใด หรือพระเจ้า และเทพเจ้าองค์ใดที่จะสามารถมาดลบันดาลให้ใครเป็นคนดีหรือคนชั่วได้ แม้การเข้าถึงหลักสัจธรรมของพระพุทธศาสนา ก็เช่นกัน

บรรณานุกรม

- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ชาญเสน. (2543). **สัทธัมมปุณทรวิภังคสูตร**. กรุงเทพฯ : ศูนย์ไทยธิเบต.
- ประทุม อังกูโรหิต. (2553). **พระมหาประณิธานของพระโพธิสัตว์ : ข้อโต้แย้งทางปรัชญา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประพจน์ อัครวิรุฬหาร. (2557). **โพธิสัตว์จรยา: มรรคาเพื่อมหาชน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุมาลี มหณรงค์ชัย. (2543). **พุทธศาสนamahayana (ฉบับปรับปรุงแก้ไข)**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภาพใจ.

สุวิญ รักสัตย์. (2545). **พุทธศาสนมหายาน**. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด.

เสถียร พันธรังษี. (2512). **พุทธศาสนมหายาน**. ธนบุรี: โรงพิมพ์ประยูรวงศ์.

_____. (2543). **พุทธศาสนมหายาน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.

เสถียร โพนินันทะ. (2516). **ปรัชญามหายาน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณาคาร.

_____. (2522). **ปรัชญามหายาน**. กรุงเทพฯ : เว็งนครเชชม.

ศ.ดร.สมภาร พรหมทา. (2561). **คำบรรยายเรื่อง “ความแตกต่างทางปรัชญาระหว่างเถรวาทและมหายาน**.

บรรยายแก่นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เมื่อวันที่

18 พฤษภาคม 2561. <<https://www.youtube.com/watch?v=FC-XUXwNTFM>> [3

December 2018].

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2562). **มหายาน**. สืบค้นวันที่ 27 เมษายน 2562. <[https://](https://th.wikipedia.org/wiki/มหายาน.2562)

th.wikipedia.org/wiki/มหายาน.2562. > [27 April 2018].

อภิชัย โปธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์. (2520). **พระพุทธศาสนมหายาน**. กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์.